

Béres
Tamás

A szavak rendbetételéről

Természetesen senki sem fog odamenni, hogy rendbe tegye a szavakat. Kár is volna erre várni, ahogy elmozdulni is kár volna arról a helyről, ahol vagyunk, azért, hogy rendbe tegyük őket. A szavakat mindannyian a saját helyünkön tudjuk rendbe tenni. Ott, ahol állunk, élünk, vagyunk. A szavaink ott állnak és ott élnek, ahol mi magunk is. A szavaink a mi világunk, az életvilágunk alkotóelemei.

A mi világunk, az életvilág az a legközvetlenebb közeg, amelyen keresztül a világhoz kapcsolódunk, és a világ hozzánk. A „világ” a másokkal megosztott valóság a saját perspektívánkban; azaz utazás saját életvilágunkból máséba, másokéba, és életvilágaink egymással megosztott, közös részeibe. És minthogy a világ egy utazás, a „világban való létezés”, az életünkhöz mindig az utazás maradandó élménye is társul: vagy a kölcsönös segítségből megszülető, megváltozó viszonyok átélésének folyamatélménye, vagy a toporgás és türelmetlenség előbb-utóbb lidércnyomássá váló terhének élménye... Saját ácsorgásunk miatt... Mert úgy gondoljuk, az utazás csak azzal veheti kezdetét, hogy egyszer valaki ránk nyitja az ajtót, és akkor egyszer talán en-magunkból ten-magunkká leszünk valaki(k)nek.

A két, egymástól nagyban különböző élmény következménye épp ennyire különböző, de már látványos is: a felkaroló gondoskodás vagy a csalódást leplező versenyszerű kíméletlenség. A világhoz fordulás e két formája az emberek és létezők céljain, tervein és kapcsolatain át csaknem észrevétlenül szövi át a világot. És hogy bennünket magunkat melyik jár át inkább e kettő közül, az nagyrészt attól függ, hogy saját helyünkön, egyéni és közös metaszeteket is létrehozó életvilágunkban épp mit teszünk meg szavaink hűségéért.

Életvilágunkat eleinte nem magunk hozzuk létre. Örököljük, beleszületünk, ránk erőltetik vagy megajándékoznak vele. Egy idő után azonban, ha tetszik, ha nem, a gondolatot tükröző és cselekvést megelőző *szavaink* formálják azt. És mialatt életvilágunkban arra gondolunk, hogy „hisz’ ezek csak szavak, amelyeket pillanatnyi érdekeim szerint akár lényegükből kifordítva is használhatok, gondolataim úgyis szabadok maradnak mint a madár, és később majd újabb, valóságosabb módon kereshetem meg a hozzájuk illő szavakat”, addig a rosszul kimondott szavak és a kimondott rossz szavak a következő gondolatot is befolyásolták vagy meg is határozták már. A hűtlenül használt szavak hűtlenekké válnak, hűtlenséget közvetítenek, és a hűtlenség normáját kezdik hirdetni a világban.

Az ember pedig, akinek létét a kultúránkat megalapozó vallási szövegek szerint mégiscsak a kapcsolatiság határozza meg, és a kapcsolatokban tanúsított hűség kifelé, befelé és fölfelé, saját hűtlenségére adható egyetlen őszinte, benső, erkölcsi válaszként elszégyelli magát.

Sem a gondolat, sem a cselekvés szabadsága nem terjedhet ezentúl tovább az *elszalasztott* pillanat miatti szégyenérzet leplezésének kényszerénél. Nem választhatom meg ezentúl a gondolkodás irányát szabadon, mert a többi ember és többi létező felé vezető utat elzárja a valóság elhallgatásának, meghamisításának szégyene. És a szégyenérzet kimondásához és feloldásához kultúránk csaknem minden rétegeből hiányzik minden jó szándékú segítség, toposz

vagy intézmény. Sőt a társadalmak szerveződésének legfőbb elve gyakran minden jel szerint e szégyenérzet kompenzálása. Történjék az a más emberek és népek fennmaradása ellen irányuló úgynevezett bátorság, a velünk kezdetektől eltartói viszonyban levő természet legyőzése vagy az erőszakos kulturális és gazdasági eszkaláció eufemisztikus eszményének meghirdetése formájában. De a kompenzálás történhet a szégyenérzet programszerű elhallgatása révén is. Erre számos példát adnak napjaink világszerte főszerepet játszó, populista és elitista politikai programokat kitermelő társadalmi, ahol a felszínre hozott, kinyilvánított és bevallott összefüggések mögötti valóságos és a látvánnyal ellenkező természetű titokzatos hinterland oly nyilvánvaló, hogy csupán a megértésére tett kísérletek számos új foglalkozási ágat hoztak már létre és állítanak elő nap mint nap, folyamatosan (kommunikáció, piacelemzés, hatalommenedzment stb.).

A nyilvános megszégyenüléstől érzett félelem kulturálisan legnagyobb horderejű következménye, hogy ebből az állapotból csak előre lehet menekülni a kockázatos ismeretlenbe, a bizonytalanba mint életformába; az értékek nivellálásának, az indítékok relativizálásának és a teremtményeket egymáshoz fűző kapcsolatok manipulálásának helyénvalóságát hirdető és gyakorló átfogóan

vigéc programokig. Ezzel, tehát a helyükön mondott szavak elszalasztása fölött érzett szégyenérzettel kezdődik a világ technikaivá tétele, technicizálása és későbbi eltechnicizálása.

Bár a problémát felismerhetjük, mégis nagyon keveset tehetünk egyénileg a minket uraló szavak feletti hatalom megszerzése érdekében. Életünket megszokott eszközeinkkel: akarattal és értelemmel nem tudjuk a szégyenérzet előtti, azaz erkölcs előtti szinten irányítani. Az ehhez szükséges eszköz: a belátás gyakorlása pedig nemcsak idő- és energiaigényes feladat, hanem akkora erőfeszítést is igényelne, hogy az egyéni életberendezésen túlmenően jó pár pontján elkezdene lépíteni a jelenleg fennálló kulturális és társadalmi konvenciókat, az ún. társadalmi rendet, e szent tehenet, amelyben a közérdeket az erős szereplők finomhangolt egyéni érdekeinek eredője definiálja.

Szívesen mondanám: szerezzük vissza a hatalmat önnön szavaink fölött, de ezzel lényegében sohasem rendelkezünk. E tekintetben sincs aranykor, amikor mindenki pontosan fejezhette volna ki, amit jótékony gondolatai diktáltak. Faji mítoszaink szürke zónájába tartozik az a kérdés, hogy az ügyes *Homo habilis* és a dolgos *Homo ergaster* után miképp lett egyetemes úr a gondolatokat szavakkal reprezentáló és ezt azonnal a rendelkezésére álló tér rgnálására fordító *Homo sapiens*.

A ködös történelmi korok és előkorok levegőjébe szippantás helyett számomra mindennél jobban fejezi ki a

Vakablak

Genézis egyetlen rövid története azt az embert mindig is jellemző folyamatot Kain történetében, ahogy sorsfordítónak vélt nagy terveit megelőzően elnémul. Talán önmagába fordulna, ha szavainak elvesztése nem fosztaná

Ballagó idő

lehetőségeit. Az új esély viszont egy megszólítással kezdődik. A rövid szövegben is feltűnő, ahogy a kultúrák összecsapását is jelképező testvérgyilkosság túlélője a neki szánt szóba kapaszkodva bőbeszédű, önző, mégis őszinte panaszkodásba kezd – és ez a megnyílás alapozza meg újabb, szűkebb, de a méltó életet még lehetővé tevő további életét homlokán az őt védő bélyeggel, Édentől Keletre, idegenben, Nód földjén.

Mit értek ezután a szavak rendbetételének nehézségén és lehetőségén? Azt, hogy az elhallgatott vagy rosszul használt szavakkal felperzselt történelmi, kulturális és egyéni múlt tanulságainak ismeretében, szegényünket közösen és reálisan felmérve, még épen maradt szavainkkal talán utolsó esélyként induljunk el léttársaink életvilága felé. Társadalmi programok helyett átlátható közösségekben tegyük világossá egymás számára cselekvésünk indítékát. Abban a tudatban mindenképpen meg is tehetjük ezt, hogy ha esetleg jelenlegi kultúránkat megmenteni nem is fogjuk, de ez a feladat nehezen tűr halasztást. Történjék bármily kis területen Édentől, az emberiség megajándékozottságának egyetlenes jelképétől bármely irányban.

Béres Tamás evangélikus lelkész, rendszeres teológus, egyetemi tanár. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem Rendszeres Teológiai Tanszékének vezetője. A Karátson Gábor Kör alapító tagja.

meg még önmaga közvetlenségének élményétől is. Ehelyett elszigetelődik, „leszegi fejét”. Ezzel a két szóval kezdődik az emberiség történetileg nem első, de mindig is érvényes egyéni és kulturális tragédiájának-sorsának leírása. Kain, a nomád idősebb testvér nem tudja elviselni öccse kulturális eredményeit, és ahelyett, hogy szóvá tenné kezdődő rossz érzését, minden őt addig eltető kapcsolatától elszigetelődve „leszegi fejét”. Ismerjük a történetet: a haragból születő vérontás elkerülhetetlen volt ezután. Jól követhető a leírásban, hogy miután a szavakat a megértésre és egyezkedésre már felhasználni nem szándékozó Kain visszavonhatatlan tette után földönfutóvá lesz, újabb esélyt kap, de nem kapja vissza már az eredeti tág